

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ У ХРИСТІЯНСТВІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

С. О. Юрченко,
к.г.н., доцент
О. Є. Юрченко,
здобувач

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
s.a.jurchenko@karazin.ua

Стаття присвячена аналізу поширення християнства, його основних гілок, особливостей розвитку релігійного туризму в християнстві. Виявлено, що кількість християн у світі збільшується, і вони становлять основну частку серед паломників. Розглянуто макрорегіони паломництва у світі. Показано, що в Україні більшу частину населення складають християни і є можливості для розвитку релігійного туризму. Схарактеризовано основні релігійні центри України, показано найбільш привабливі для релігійних туристів святі ікони Божої Матері та святі джерела.

Ключові слова: релігія, християнство, туризм, релігійний туризм, паломництво.

РЕЛИГИОЗНЫЙ ТУРИЗМ В ХРИСТИАНСТВЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Статья посвящена анализу распространения христианства, его основных ветвей, особенностей развития религиозного туризма в христианстве. Выявлено, что количество христиан в мире увеличивается, и они составляют основную долю среди паломников. Рассмотрены макрорегионы паломничества в мире. Показано, что в Украине большую часть населения составляют христиане и имеются возможности для развития религиозного туризма. Охарактеризованы основные религиозные центры Украины, показаны наиболее привлекательные для религиозных туристов святыне иконы Божьей Матери и святыне источники.

Ключевые слова: религия, христианство, туризм, религиозный туризм, паломничество.

RELIGIOUS TOURISM IN CHRISTIANITY IN THE MODERN WORLD

The author analyses Christianity dissemination, its main divisions and features of religious tourism development in Christianity. The article reveals that the number of Christians in the world is growing and Christians are the majority among pilgrims. The author examines World's macroregions of pilgrimage. The study shows that the majority of Ukrainians are Christians and there are great possibilities for religious tourism development. The article characterizes the main religious attractions in Ukraine. The author shows the most attractive icons of The Mother of God and saint springs among religion tourist.

Keywords: religion, Christianity, tourism, religious tourism, pilgrimage.

Постановка проблеми. В даний час в окремих державах світу загострилася міжетнічна напруженість, що свідчить про недоліки в освітній і культурній політиці цих країн. У зв'язку з цим потрібна комплексна робота зі збагачення населення знаннями щодо культури своєї та інших націй. Також необхідно прищеплювати у населення повагу до традицій і духовного життя різних народів. Важливе місце в цьому може зіграти туризм, у т. ч. релігійний туризм. У сучасних умовах проблема розвитку туризму набуває особливої актуальності для поліпшення економіки в окремих країнах, посилення контактів між представниками різних конфесій. Це стосується й України.

Мета дослідження — виявити географію поширення християнства та особливості розвитку релігійного туризму в християнстві на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і структура релігійного туризму, основи віровчення найбільш поширених релігій і духовних шкіл, територіальне поширення релігій схарактеризовані в роботах Г. Александрової, С. Кузик, О. Любицевої, Є. Харьковщенко, Т. Христового та ін. Проблеми релігійності українського народу в соціокультурному контексті розглядаються у працях Н. Костомарова, І. Огієнка, М. Шлемкевича, О. Кульчицького, І. Мірчука. Дослідженнями релігії

і релігійності українського суспільства в сучасних умовах займаються А. Колодний, Л. Филипович, В. Єленський, Н. Черниш, Я. Стоцький, В. Пилипенко, О. Вишняк та ін.

Виклад основного матеріалу. Релігійний туризм — це поїздки за межі традиційного середовища на строк не більше року для відвідування святих місць і центрів релігій. У ньому прийнято виділяти три напрями: релігійний, пов'язаний з участю в подіях релігійного життя, що здійснюються за допомогою екскурсій; паломницький, тобто подорож з метою відвідування святинь і святих місць; науковий з релігійною метою.

Термін «релігійний туризм» відображає, насамперед, релігійно-пізнавальні аспекти або тільки пізнавальні, а «паломницький туризм» пов'язаний з подорожжю винятково з релігійною метою. Але сучасні прочани користуються різними транспортними засобами, й крім релігійної мети відвідування релігійних місць вони можуть мати й інші цілі. Таким чином, винятково релігійні мотиви, зокрема в міжнародних подорожах, не існують у чистому вигляді. Класифікація видів туризму охоплює мету або кілька цілей подорожі як основних, так і додаткових, формує єдине сприйняття збірного поняття «релігійно-паломницький туризм».

За геопросторовою ознакою релігійно-паломницький туризм класифікують як локальний, регіональний і світовий. На локальному рівні релігійно-паломницького туризму зазвичай поширені одноденні поїздки, регіональному — короткострокові й світовому — тривалі й довгострокові. В основному, прочани зацікавлені у відвідуванні монастирів, храмів, а також визнаних святих місць (джерела, ріки, печери, гори й ін.) і менше приділяють увагу якості обслуговування на об'єктах розміщення й харчування.

Джерела релігійного туризму сходять до часів формування основних світових релігій: християнства, мусульманства, іудаїзму й буддизму. Туристичні потоки, пов'язані з іншими релігіями, незначні. Щороку у світі більше 220 млн осіб здійснюють паломництво, у т. ч. 150 млн — християни, 50 млн — мусульмани, буддисти, 20 млн — представники інших віросповідань. Паломництва здійснюються з метою знаходження душевного спокою, відчуття єднання з духовно близькими людьми. Виділяють 11 макрорегіонів паломництва (табл. 1).

Християнство — світова релігія, заснована на житті й навчанні Ісуса Христа, описаних у Новому Завіті. Прилучення віруючих до Божественної благодаті відбувається через участь у таїнствах. Католицька й православна церкви визнають сім таїнств: хрещення, миропомазання, причащення, сповідь, церковний шлюб, елєвщення, священство. Лютерани визнають хрещення й причащення, англіканська церква — хрещення, причащення, церковний шлюб.

Джерело віровчення християнства — Священний переказ, тобто сукупність форм (усна традиція, тексти, богослужіння), у яких передається зміст віри. Головним у ньому є Священне писання (Біблія); а також «Символ віри», рішення всесвітніх і деяких помісних соборів, окремі твори отців церкви [4].

Християнство виникло в I віці у Палестині, Римській імперії. Уперше в якості державної релігії християнство було прийнято у Великій Арменії в 301 р. При імператорі Костянтині I з 313 року християнство стало здобувати статус державної релігії й у Римській імперії. До XIII ст. уся Європа була християнізована. На Русі християнство поширилося під впливом Візантії з X ст. В 1054 р. християнство розкололося на православ'я і католицизм. У ході Реформації з католицизму в XVI ст. відокремився протестантизм [9].

Християнство — найбільша світова релігія як за чисельністю прихильників (2 375,6 млн, або 33,0 % від загальної чисельності населення світу в 2014 р.), так і за географічним поширенням (табл. 2). У кожній країні світу є хоча б одна християнська громада. У 2025 р. частка християн у загальній чисельності населення зросте до 33,7 % [16].

Приблизна кількість прихильників різних християнських конфесій відображена в таблиці 3.

Католицизм — найбільш численний напрям у християнстві, є основною релігією в багатьох ев-

ропейських країнах. У 21 державі Європи католики становлять більшість населення, у Німеччині, Нідерландах і Швейцарії — половину. У Західній півкулі католицизм розповсюджений у Східній та Центральній Америці, на Кубі, в Мексиці, Канаді та США. В Азії католики переважають на Філіппінах та у Східному Тиморі, значна кількість католиків проживає у В'єтнамі, Південній Кореї і Китаї. На Близькому Сході за кількістю католиків виділяється Ліван. В Африці проживають 110—175 млн католиків [15].

Друге місце за кількістю прихильників займає протестантизм. Його походження пов'язане з Реформацією — широким антикатолицьким рухом XVI ст. у Європі. У цей час ідеї протестантизму проникли майже в усі країни світу. В 92 країнах протестантизм є найбільшим напрямком християнства, у т. ч. у 49 країнах протестанти становлять більшість населення.

Протестанти є найбільшою релігійною групою в скандинавських країнах, США, Великій Британії, Австралії, Новій Зеландії. У Німеччині, Нідерландах, Канаді, Швейцарії протестантизм разом з католицизмом є переважними віросповіданнями. Завдяки місіонерству, до початку XXI ст. протестанти зуміли повернути у свою віру більшість населення низки африканських (Ліберія, Намібія, Замбія, Зімбабве, Ботсвана, Гана, ЦАР, Кенія, Малаві, Конго) і тихоокеанських держав (Папуа-Нова Гвінея, Фіджі, Самоа, Тонга, Соломонові острови, Вануату). У Латинській Америці, що традиційно є католицьким регіоном, понад третини населення Гондурасу, Сальвадору, Гватемали, Домініки, Белізу — протестанти. У католицьких країнах Гаїті, Нікарагуа, Коста-Ріка, Домініканська Республіка і Бразилія вже більше 20 % населення складають протестанти [13].

Православ'я як напрям у християнстві оформилося на сході Римської імперії протягом I тисячоліття при здійсненні принципу Симфонії (згода світської й церковної влади). До країн з більшістю православного населення належать: Білорусія, Болгарія, Греція, Грузія, Кіпр, Македонія, Молдавія, Росія, Румунія, Сербія, Україна, Чорногорія. Православ'я поширене також у Боснії й Герцеговині, Фінляндії, Казахстані, на Алеутських островах. Православ'я сповідує частина населення Естонії, Латвії, Киргизії, Албанії і Японії. З кінця XX ст. воно швидко поширюється в Африці південніше Сахари, Південно-Східній Азії й Південній Кореї [7].

Християнство має багату культурну і духовну спадщину. Багато країн світу володіють численними християнськими святинями і пам'ятками, музейними культурними цінностями, які приваблюють туристів. Особливості релігійного туризму в християнстві, інтенсивність поїздок залежать від політичного становища в країні, рівня соціально-економічного розвитку, матеріального добробуту громадян, їх соціального та професійного становища. Також на поїздки релігійних туристів впливає географічне положення і клімат у місцях поїздок.

Таблиця 1

Макрорегіони паломництва

Макрорегіони паломництва	Переважаюча релігія
Європа	Християнство
Північна Америка	Християнство, інші численні релігії
Латинська Америка	Християнство, місцеві традиційні релігії
Північна Африка	Іслам
Західна й Східна Африка	Іслам, окремі центри християнства й традиційні релігії
Західна Азія	Іслам, анклав християнства й іудаїзму
Південна Азія	Індуїзм і буддизм, центри християнства, джайнізму, сікхізму й ісламу
Південно-Східна Азія	Буддизм, іслам, християнство, анклав індуїзму
Східна Азія	Буддизм, конфуціанство, синтоїзм і ділянки ісламу й християнства
Центральна Азія	Буддизм, в основному ламаїзм
Середня Азія	Іслам

Складено за матеріалами: [12, с. 218]

Таблиця 2

Географія поширення християнства

Регіон, країна	Чисельність, млн осіб	Регіон, країна	Чисельність, млн осіб
Європа	400–550	Канада	25
Латинська Америка	близько 543	Азія	близько 350
Північна Америка	231	Африка	475
у т. ч. США	160–225	Австралія й Океанія	24

Складено автором за даними: [10]

Таблиця 3

Приблизна кількість прихильників різних християнських конфесій

Християнські конфесії	Кількість, млн осіб
католики	Близько 1 200
у т. ч. католики східних обрядів	17
протестанти	за даними Британіки – 420; за даними Pew Research Center – близько 800
у т. ч. п'ятидесятники	279
англіканці	88
пресвітеріанці й близькі до них течії	75
методисти	70
баптисти	70
лютерани	64
адвентисти сьомого дня	16
прихильники православних церков	225–300
прихильники древньосхідних церков	близько 70–80
у т. ч. послідовники Армянської апостольської церкви	близько 9

Складено автором за даними: [10]

Крім Єрусалиму, більша частина центрів паломництва пов'язана з однією релігією. За кількістю й різноманітністю предметів культового поклоніння християнство випереджає інші релігії.

Україна є поліконфесійною державою, на території якої розповсюджені всі світові релігії. Але серед населення України домінуючою релігією за кількістю приходів та самовизначенням населення є християнство. Християнство в країні станом на 01.01.2015 р. налічує 51 напрямом, складає 96,3 % всіх релігійних громад, у т. ч. православні складають 52,2 % громад, протестанти – 27,7 %, католики – 16,4 %. В країні діють 516 монастирів, 365 місій [1].

На більшу частину населення впливає традиційна релігія (православне християнство, яке охоплює

76,7 % всього населення країни), тому що вона історично пов'язана з формуванням етнічної культури й національної держави. В Україні проживає 13,4 % православних християн світу [14].

Поширення християнства в Україні супроводжувалося будівництвом численних культових споруд, які пізніше стали привабливими для релігійних туристів. Тури з релігійними цілями в країні здійснюють туристичні фірми і Паломницький Центр Української Православної Церкви.

Паломницький Центр Української Православної Церкви включає 63 паломницькі служби, які здійснюють паломництво на території України та за кордоном. В п. 1 «Положення про паломництво і паломницькі служби Української Православної Церкви»

(прийнятий Синодом УПЦ 26 серпня 2011 року, журнал № 65) сказано, що «паломництво, будучи одним з аспектів духовної діяльності Церкви, що йде корінням в глибоку старовину, являє собою форму богочинства і є реалізацією духовної потреби пастви в поклонінні святиням, участі в богослужінні біля святих місць, молитовному спілкуванні з віруючими інших Помісних Православних Церков як вираження єдності і соборності Православної Церкви, згідно з вченням Священного Писання, Вселенських соборів і святих отців» [3].

Туристичні подорожі з релігійними цілями в Україні можуть охоплювати всі регіони країни, оскільки у кожній області є святі місця, в яких хочуть побувати паломники. Вони відомі своїми фізичними характеристиками, цілющими властивостями і явищами Святих, а також неповторною красою архітектурних ансамблів. Найбільш привабливими для релігійного туризму в Україні є Києво-Печерська та Почаївська Лаври.

Києво-Печерська Лавра — один з перших за часом заснування монастирів у Древньоруській державі, що поклав початок руському чернецтву в Давньоруській державі. Лавра перебуває в центрі Києва, на правому, високому березі Дніпра. Вона була заснована ченцем, преподобним Антонієм з Любечу і його учнем преподобним Феодосієм ще при Ярославі Мудрому в 1051 р. Князь Святослав II Ярославич подарував монастирю плато над печерами, де пізніше виростили кам'яні храми, прикрашені живописом, келії, кріпосні башти та інші будови. З монастирем пов'язані імена літописця Нестора, художника Аліпія.

У період з 1592 по 1688 рр. монастир був ставропігією Константинопільського Патріарха; з 1688 р. він отримав статус Лаври і став «ставропігією царським і патріаршим Московським»; у 1786 р. Лавра підпорядковувалась київському митрополитові.

Територія Лаври умовно розділена на так звану Верхню Лавру, куди ще в IX ст. перебралась основна частина братій, і Нижню, де перебувають Близькі й Далекі печери й будинок для прочан. У Близьких і Далеких печерах Лаври спочивають нетлінні мощі угодників Божих, є також поховання мирян (наприклад, могила П. А. Столипіна). Зараз Нижня Лавра перебуває у віданні Української Православної Церкви (Московського Патріархату), а Верхня Лавра — у веденні Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

На центральній площі Верхньої Лаври піднімається головний храм монастиря — Успенський собор. Навколо Близьких печер знаходяться дві каплиці, побудовані над колодязями, викопаними преподобними Антонієм і Феодосієм Печерськими. Говорять, що свята вода з колодязів здатна позбавити від будь-яких хвороб і навіть виконувати заповітні бажання. У 1990 р. Лавра була внесена в список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [2], а в 2007 р. посіла перше місце в конкурсі на кращі сім

чудес України. До чудес Києво-Печерської Лаври належать: Святі ворота, Мощі Іллі Муромця, шапка Марка Печерника, ікона Божої матері «Печерська похвала», джерело «Сльози Пресвятої Богородиці».

Щороку в Лавру приїжджають тисячі людей: хтось щоб побачити її красу, а хтось щоб поклонитися нетлінним мощам святих угодників, очиститися від гріхів, позбутися хвороб і зміцнити своє здоров'я.

Почаївська Лавра — Лавра на честь Успіня Пресвятої Богородиці в м. Почаїв. Це ставропігіальний чоловічий монастир Української Православної Церкви в межах Тернопільської єпархії, оснований на горі біля містечка Новий Почаїв близько 1240—1241 рр. затворниками Києво-Печерської Лаври, що втікали на Волинь від ординського руйнування. Він є найбільшим православним храмовим комплексом на Західній Україні і другим після Києво-Печерської Лаври.

Святиня Лаври — Стопа Богоматері. Усередині церкви Успіня Пресвятої Богородиці перебуває Чудотворне джерело, огорожене залізними ґратами й покрите ковчегом. Нагорі ковчегу й перебуває зображення Стопи. Під стопою, усередині скелі, перебуває печера, у якій вода стікає по краплях у посудини й роздається прочанам. У Лаврі перебуває чудотворна Почаївська ікона Божої Матері, почивають мощі преподобних Іова та Амфілохія Почаївських [6].

Паломництво в Україні не обмежується Києвом і Почаєвом. Зростають потоки туристів і паломників в Святі Гори, де розташований Святогірський Успенський монастир XVII—XIX ст., що отримав статус Лаври у 2004 р. Також туристів приваблюють безліч православних святинь — храми, монастирі, які розташовані не тільки у великих містах, але й в невеликих містечках та поблизу сіл, серед мальовничої природи та ін.

У світі іноді відбуваються такі дива, яким не можуть дати пояснення навіть вчені. Ці незвичайні явища стосуються і ікон. Деякі з них кровоточать, у інших — йдуть сльози, треті — сяють і т. д. Такі образи називають чудодійними, а паломники зі всього світу прагнуть схилитися до них. В Україні відомі випадки, коли хворі люди прикладалися до тієї чи іншої ікони і зцілюлися. Святі ікони користуються популярністю, у них збираються прочани, щоб Боже благословення зійшло на них. Часто найвідоміші з них передаються по храмах країни. В Україні в топ-10 святих ікон Божої Матері входять: «Єлецька-Чернігівська» (м. Чернігів), «Святогірська» (м. Святогірськ), «Зимненська» (м. Володимир-Волинський, с. Зимно), «Піщанська» (м. Родзинки), «Несподівана Радість» (м. Київ), «Гошівська» (м. Долина, с. Гошів), «Озерянська» (м. Харків), «Введенська "Призри на смирення"» (м. Київ), «Почаївська» (м. Почаїв), «Зарваницька» (м. Тербовля, с. Зарваниця) [5].

В Україні функціонує також кілька десятків святих джерел з водою, яка володіє чудодійними

властивостями. Сьогодні вони щодня приймають багато паломників і туристів. Відомі випадки, коли хворі лікували святою водою рани, жіночі захворювання, сліпоту та інші захворювання. Джерела часто знаходяться поблизу храмів або біля них збудовані каплиці, що дає можливість прочанам помолитися Богу і отримати настанови святих отців перед вживанням святої води. Кажуть, що поєднання молитви, віри та цілющої води роблять справжні дива. В країні в топ-10 святих входять джерела: «Вмч. Іоана Сочаєвського» (м. Білгород-Дністровський), «Терпеневские» (м. Мелітополь, с. Терпіння), «Рожковський» (м. Тараща, с. Ріжки), «Кисельова балка» (станція Луганська, с. Чугинка), «Чудотворне» (м. Хуст, с. Нанково), «Св. Параскеви, (м. Білогірськ, с. Тополівка), «Піщанський цілюще» (м. Родзинки), «Миколи Чудотворця» (м. Авдіївка), «Св. Анни» (м. Дубно, с. Онишківці), «Св. Феодосія» (м. Васильків) [8].

Висновки. Релігія — частина суспільного життя, міцно вплетена в тканину соціальних відносин.

Християнство — область духовного життя і культури значної частки населення світу і України. Релігійний туризм у християнстві є одним з найбільш доступних та перспективних видів туризму як в світі, так і в Україні. Цьому сприяють наявність святих місць, унікальних релігійних пам'яток, ікон та ін. Представники різних церков можуть ознайомити туристів і паломників зі своїм духовним спадком, що є запорукою поваги та взаєморозуміння. Необхідно лише організуватися всім, хто в цьому зацікавлений. Релігієзнавчий туризм може бути поєднаний з зеленим і пізнавальним. Значимість релігійного туризму для підтримки духовно-моральних основ суспільства свідчить про необхідність створення нових туристичних маршрутів для внутрішніх, в'їзних та виїзних туристів, які знайомлять туристів з історією, культурою та духовним життям народу країни, а також розвивати відповідну туристичну інфраструктуру. Результати дослідження будуть використані надалі при вивченні особливостей конкуренції України на світовому ринку релігійного туризму.

Література:

1. Звіт про мережу церков і релігійних організацій в Україні станом на 01.01.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://bogoslav-club.org.ua/?p=7763>.
2. Києво-Печерська лавра [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.truechristianity.info/churches/kiyevorecherskaya_lavra.php
3. О паломничестве [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://pilgrims.in.ua/ru/top-palomniceskie-sluzhby/>
4. Отцы церкви [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://megabook.ru/article/ОТЦЫ%20ЦЕРКВИ>
5. Паломничество в Украине. Топ 10 святых икон [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://terebovlya.glo.ua/podborki/palomnichestvo-v-ukraine-top-10-svyatyh-ikon.html>
6. Почаевская Лавра [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://drevo-info.ru/articles/15759.html>
7. Православ'я [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%CF%F0%E0%E2%EE%F1%EB%E0%E2%E8%E5>
8. Топ-10 святых источников [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://dubno.glo.ua/podborki/palomnichestvo-v-ukraine-top-10-svyatyhistochnikov.html>
9. Христианство [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://megabook.ru/article/ХРИСТИАНСТВО>
10. Христианство [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D5%F0%E8%F1%F2%E8%E0%ED%F1%F2%E2%EE>
11. Цыганов С. А. Конкурентоспособность стран мира на мировом туристическом рынке / С. А. Цыганов, Е. Е. Юрченко, С. А. Юрченко // Региональные исследования . — 2015. — № 1 (47). — С. 88 — 95.
12. Юрченко С. О. Міжнародний туризм : навчальний посібник [для студентів спеціальностей «Туризмознавство», «Міжнародні економічні відносини»] / С. О. Юрченко, О. Є. Юрченко. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. — 328 с.
13. Christian Population as Percentages of Total Population by Country [Electronic resource] — Way of access : <http://www.webcitation.org/6JdRk2yPU>
14. Christian Traditions [Electronic resource] — Way of access : <http://www.pewforum.org/2011/12/19/global-christianity-traditions/#protestant>
15. Religion by Location [Electronic resource] — Way of access : http://www.adherents.com/adhloc/Wh_2.html
16. Status of Global Mission, 2014, in the Context of AD 1800 — 2025 [Electronic resource] — Way of access : <http://www.gordonconwell.edu/resources/documents/statusofglobalmission.pdf>